

УДК 342:65.012.8(477)

М.С. ПАСТЕРНАК, аспірант Національної академії Служби безпеки України

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗМІСТУ ІНФОРМАЦІЇ, ЯКА СТАНОВИТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ, В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. До питання правового визначення та регулювання обігу інформації з обмеженим доступом.

Аннотация. К вопросу правового определения и регулирования оборота информации с ограниченным доступом.

Summary. As to the issues of legal determination and regulation of restricted data turnover.

Ключові слова: інформація з обмеженим доступом; державна таємниця; конфіденційна інформація, що є власністю держави; звід відомостей, що становлять державну таємницю.

Суспільство для захисту своїх прав та інтересів, а також окремої особи встановлює через функціонування державного механізму певні обмеження на поширення інформації, вільне розповсюдження якої може завдати шкоди цим правам та інтересам. Державна таємниця в цьому контексті займає найвищий щабель в ієрархії інформації з обмеженим доступом, оскільки в ній містяться дані, що стосуються найважливіших сфер життєдіяльності суспільства і держави: оборони, національної безпеки, управління тощо. Її головною ознакою є можливість внаслідок розголошення завдати шкоди саме національній безпеці. Державна таємниця подальшу реалізацію дістає через функціонування зводу відомостей, що становлять державну таємницю (далі – ЗВДТ) [1].

Проте існує проблема – ЗВДТ піддається критиці громадськості. Варто припустити, що підстави для неї містяться в самих формулюваннях окремих пунктів. Проілюструвати це можна за допомогою статті відомих правознавців Є. Захарова та І. Рапп, в якій автори ставлять під сумнів законність віднесення до державної таємниці цілого ряду інформації [2].

Інформаційні правовідносини в сучасному постіндустріальному суспільстві відіграють ключову роль, і саме якість інформаційного продукту великою мірою впливає на рівень його розвитку і місце держави у світі, представником якого вона і є. Для сталого поступу потрібне постійне оновлення інформаційних ресурсів, тісний зв'язок між продукуванням інформації та її втіленням в конкретні виробничі проекти тощо. Аби цього досягти, важливим є вільний обіг інформаційних ресурсів, доступ до них найширшого кола споживачів. Проте існує поряд із державною таємницею інформація, вільне поширення якої також може негативно вплинути на стан забезпечення прав особи, громадянина, суспільства та держави. Тому держава через діяльність відповідних державних органів допускає обмеження доступу до такого виду інформації. Таке обмеження здійснюється як шляхом гарантування права суб'єктів інформаційних правовідносин на свій розсуд обмежувати доступ до певної інформації, вільне поширення якої може завдати негативних наслідків саме цим суб'єктам (диспозитивний принцип), так і встановленням обов'язку стосовно обмеження поширення інформації, вільне розповсюдження якої може завдати шкоди широкому колу осіб, усьому суспільству чи державі (принцип імперативності). І тут на перше місце виходить поряд із обов'язковістю чіткої регламентації обігу зазначеної інформації, з розподіленням її на види, рівні доступу, визначенням осіб, які можуть бути обізнаними з тим чи іншим масивом інформації, саме важливість

М.С. Пастернак, 2010

правильного визначення такої інформації, яка, як виняток, обмежується в доступі, недопущення віднесення до неї відомостей, обмеження в доступі до яких лише призведе до негативних наслідків, таких як зменшення темпів науково-технічного прогресу та зайвих витрат бюджетних коштів на охорону інформації, належність якої до відомостей з обмеженим доступом є сумнівною. Важливим є також той факт, що невинуватене обмеження в доступі до певних відомостей – це порушення права громадськості на вільний доступ до інформації, тобто обмеження свободи слова.

Для підтвердження важливості визначення та встановлення чітких правил функціонування усього масиву інформації з обмеженим доступом можна, зокрема, звернутись до публікації К. Мартіна і А. Жеплінського “Принципи контролю і відповідальності”, де зазначено, що не допускається обмеження прав людини чи громадських свобод на підставі загрози національній безпеці, якщо держава нездатна довести, що таке обмеження визначене законом і є необхідним в демократичному суспільстві для захисту законних інтересів національної безпеки. Зазначені науковці теж дотримуються точки зору, що держава не повинна відносити будь-які дані з питань національної безпеки до державної таємниці, але повинна визначити законом тільки ті специфічні та обмежені в тлумаченні відомості, які не повинні розголошуватися з метою захисту національної безпеки, а також що будь-яка класифікаційна система повинна дозволяти класифікацію тільки таких відомостей, які відкрито та однозначно визначені і розголошення яких може завдати явної шкоди національній безпеці [3].

Таким доведенням необхідності обмеження доступу до інформації можна вважати і ЗВДТ, призначення якого – встановлювати межі та доводити ознаки державної таємниці. Звідси випливає необхідність доступності для розуміння положень ЗВДТ не тільки спеціалістам із державної таємниці, а й широкому загалу громадян. Аналізуючи зазначену вище статтю Є. Захарова та І. Рапп, можна припустити, що формулювання пунктів ЗВДТ здійснено нечітко і є важкодоступним, що, власне, і дає підстави до критики, яка зокрема, ставить під сумнів засекречування окремих категорій інформації.

У статті автори зазначають, що “через використання поняття “складові показники” – “для сприйняття одиниці терміна, що використовується в текстах статей ЗВДТ, у більш широкому розумінні, ніж зазначено в статті” є можливість на свій розсуд розширити межі засекреченої інформації. Наприклад, за ст. 1.1.9 можна засекретити фактично будь-яку діяльність влади та військ, спрямовану на виконання ними завдань у мирний час, в тому числі застосування військ не за призначенням. Автори вважають недоцільним використання “складових показників” при побудові ЗВДТ.

Подане твердження є сумнівним, оскільки фактично не можливо зазначити усі складові ознаки терміна, що використовується. Завжди будуть моменти, коли певна ознака безпосередньо не зазначена, але входить за змістом в термін, що наводиться у ЗВДТ. І для повного охоплення відомостей, що підпадають під термін, і з метою недопущення зайвого “інформаційного засмічення” ЗВДТ використання поняття “складові показники” є виправданим. Розгорнуті відомчі переліки вносять конкретизацію та усувають можливість зловживання розширеним розумінням термінів ЗВДТ. Варто розглянути можливість зняття грифу “ДСК” з відомчих розгорнутих переліків таємної інформації. Це дозволить виключити побоювання необмеженості використання термінів ЗВДТ.

Є. Захаров та І. Рапп також зазначають, що відповідно до п. 22 ст. 85 Конституції України “затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України належить до по-

вноважень Верховної Ради і тому не може бути державною таємницею”. І тому пропонують із п. 1.1.6 ЗВДТ виключити відомості, що стосуються чисельності військ.

Але такий підхід є досить спірним, оскільки відкритою є лише загальна чисельність ЗСУ, а не чисельність особового складу за видами, родами, спеціальними військами, оперативним командуванням, корпусом і т. д. Мова йде у ЗВДТ саме про чисельність зазначених структурних елементів ЗС. А також варто взяти до уваги, що показник чисельного складу береться в сукупності із показниками бойового складу та бойового комплекту, оскільки використовується поняття “за сукупністю всіх показників”, яке означає “засекречування всіх перерахованих у статті показників”. Для усунення підстав для критики ЗВДТ потребує доопрацювань на предмет чіткішого подання інформації, що унеможливить неправильне розуміння громадськістю його окремих положень.

У цій же публікації зазначено стосовно засекречування загальної вартості постачання озброєння ЗС, ДПС та МВС (п.1.4.7.), що “така вартість не може становити державну таємницю, оскільки ч. 5 ст. 4. Закону України “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави” передбачає здійснювання цивільного контролю на основі “прозорості видатків на національну безпеку і оборону”.

Є. Захаров та І. Рапп мають рацію стосовно того, що загальні дані про фінансування переозброєння військових формувань не можуть становити державну таємницю, оскільки це фактично утруднює можливість громадського контролю за використанням коштів державного бюджету у сфері оборони та громадського порядку, який передбачений наведеним Законом України “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави”. Але у зазначеному пункті ЗВДТ мова йде, виходячи із розуміння поняття “сукупності всіх показників”, не тільки про загальну вартість постачання озброєння, відомості про яку можна отримати із закону України “Про державний бюджет”, а й про кількість та строки постачання, і перелічені показники беруться в сукупності, а не поодиноці. Коли ж у цьому пункті ЗВДТ розглядаються окремі показники, в тому числі і вартість постачання, то засекречується не загальна вартість постачання озброєння ЗС, а вартість постачання окремо щодо виду, роду, військ спеціального командування. Це ж стосується і загальної вартості тилового забезпечення (мастильних матеріалів, речового, медичного майна, продовольства, видів матеріально-технічних засобів). Отже, має місце помилка авторів щодо правильного розуміння зазначеного пункту ЗВДТ.

Є. Захаров та І. Рапп також зазначають, що “незрозуміло чому засекречуються “відомості про медичні (транспортні, телекомунікаційні, комунально-побутові, ремонтні) послуги” (п.2.1.12.), що надаються Збройним Силам та іншим військовим формуванням”. Але ж перелічені послуги згідно із ЗВДТ підлягають засекречуванню лише під час воєнного стану, що є цілком виправданим.

Критичні зауваження п.3.1.5. ЗВДТ стосовно засекречування довгострокових аналітичних прогнозів у галузі двостороннього чи багатостороннього економічного та політичного співробітництва можемо відхилити на тій підставі, що обмежуються в доступі офіційні експертні прогнози для державних органів, які, як правило, є основою подальших їхніх рішень, передбачення змісту яких іноземною стороною є небажаним. І зайве доводити шкідливість витоку інформації про стратегічні зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні плани держави.

У публікації зазначається, що “дещо застарілими виглядають статті 1.11.5, 1.11.7 і 1.11.8 щодо топографічних даних, бо зйомки з космосу дають можливість складати умовному противнику дуже якісні і точні карти”. Критика наведених статей була справед-

ливою. Підтвердженням цього є той факт, що їх на підставі Наказу Голові Служби безпеки № 755 від 25.11.2009 було виключено із ЗВДТ.

Отже, потрібно дослухатись до критики громадськості та вчасно реагувати на неї, усувати найменші підстави, які дають можливість поставити під сумнів законність ЗВДТ. Разом із цим, дуже важливим є доведення правильного розуміння інформації, яка потребує охорони державою, роз’яснення спірних моментів.

Незрозумілість формулювання пунктів зводу частково пов’язана також і з тим, що рішення про включення певної інформації до ЗВДТ приймаються державними експертами з питань державної таємниці в таємному режимі. Тобто відкритою є лише резолютивна частина рішення без пояснення і розрахунків шкоди, яка буде завдана внаслідок розголошення відомостей, які засекречуються. З таких, власне, окремих резолютивних частин рішень державних експертів і формується ЗВДТ. Варто якщо повністю і не оприлюднювати рішення, то хоча б доводити до відома громадськості пояснення до них. Це дозволить уникнути двозначностей в розумінні їх змісту.

Окрім закритості в доступі до конкретних рішень державних експертів, характерною є і непрозорість самої процедури їх прийняття. Це пов’язано із відсутністю чітких критеріїв, за якими визначається, чи є певна інформація державною таємницею чи ні. Чинні “Методичні рекомендації державним експертам з питань таємниць щодо визначення підстав для віднесення відомостей до державної таємниці та ступеня їх секретності”, затверджені Наказом Державного комітету України з питань державних секретів та технічного захисту інформації від 9 лютого 1998 року [4], носять дуже загальний характер і на сьогодні є уже застарілими. Розмір шкоди оцінюється за допомогою умовних одиниць (від 1 до 300), а загальна шкода визначається сумою шкоди економічного характеру та іншою шкодою, яка має неекономічну природу. Таке обрахування шкоди є досить умовним, оскільки допускає багато суб’єктивностей при розгляді цього питання експертними комісіями і в результаті здійснює негативний вплив на кінцеве рішення державного експерта з питань таємниць. При визначенні розміру шкоди за основу варто взяти грошовий еквівалент, виробивши при цьому механізм врахування інфляційних процесів. Така методика застосовується, зокрема, Казахстаном [5]. Отже, варто розробити чіткіші критерії віднесення інформації до державної таємниці, оновивши методичні рекомендації державним експертам з питань таємниць.

Разом із тим, питання, що пов’язані із визначенням та регулюванням обігу інформації з обмеженим доступом, що не становить державну таємницю, є лише частково вирішеними. Покращенню такої ситуації слугувало б прийняття нормативно-правових актів, які б поряд із державною таємницею визначали також іншу інформацію з обмеженим доступом і регулювали усі питання, пов’язані з її функціонуванням. На сьогодні в Україні серед законодавчих актів діють закони “Про інформацію” [6] та “Про державну таємницю” [7]. Перший визначає інформацію як загальне поняття, класифікує її та встановлює загальні правила для інформаційних правовідносин. Другий – регламентує обіг одного з видів інформації з обмеженим доступом – державної таємниці, мова про яку йшла вище. Окрім цього, є підзаконні акти, завданнями яких є детальна виписка відомостей, які попередніми двома законами визначені як обмежені в доступі. Це окрім Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, разом із розгорнутими відомчими переліками такої інформації, також відомчі переліки конфіденційної інформації, що є власністю держави. Окрім державної таємниці, питання, пов’язані з функціонуванням інших видів інформації з обмеженим доступом, не достатньо розкриваються в чинному законодавстві, а отже, є актуальним, для заповнення таких прогалів їх детальне вивчен-

ня з метою подальшого формування наукових напрацювань, які могли б стати основою для прийняття нормативно-правових актів.

Спробу структурування усього масиву інформації з обмеженим доступом було зроблено СБ України, якою був розроблений та винесений для громадського обговорення проект Закону України “Про державні секрети” [8]. Зокрема, у ньому вжито поняття службової таємниці в значенні виду інформації, що охоплює відомості у сфері внутрішньої та зовнішньої політики держави, оборони, державної безпеки та охорони правопорядку, державного управління, економіки, фінансів, банківської діяльності, науки і техніки і яка не становить державну таємницю. Тобто таке визначення службової таємниці майже повністю збігається з теперішнім розумінням конфіденційної інформації, що є власністю держави. Зазначене вступає в суперечність із більш поширеним розумінням службової таємниці як складу і обсягу відомостей, що є в розпорядженні конкретних державних органів, служб або їх посадових осіб стосовно підконтрольних об’єктів, контролюючих, правоохоронних та інших державних органів, їх працівників, способів виконання визначених законодавством завдань і які з цієї причини на певний період не підлягають зовнішньому чи внутрішньому розголошенню. Зокрема, такої точки зору дотримуються О.В. Ботвінкін та В.П. Ворожко [9].

Негативним моментом проекту є відсутність чітких деталізованих критеріїв віднесення інформації до категорії державної чи службової таємниці.

Перевагою зазначеного законопроекту є систематизація та об’єднання в одному нормативному акті регулювання обігу державної таємниці та конфіденційної інформації, що є власністю держави. Остання подається як службова таємниця. Проте його недоліком є те, що він не охоплює питань, пов’язаних з іншими видами інформації з обмеженим доступом, що безпосередньо не перебувають у володінні держави (лікарська таємниця, банківська таємниця, комерційна таємниця, конфіденційні дані про особу), але підлягають правовій охороні. Але, враховуючи той факт, що завданням проекту є регулювання саме “державних секретів”, він якнайкраще підходить до систематизації та регулювання сфери, пов’язаної з обігом інформації з обмеженим доступом, що є власністю держави.

Окрім зазначеного законопроекту, у НДЦ “Тезіс” НТУУ “КПІ” на замовлення Державного комітету України з питань державних секретів та технічного захисту інформації в 1998 – 1999 роках був розроблений проект Закону України “Про інформацію з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці” (далі – Проект) [10]. Зокрема зазначений Проект чітко розмежовує конфіденційну інформацію та іншу таємну інформацію (що не становить державної таємниці), таким чином усуваючи недоліки Закону України “Про інформацію”, в якому не проведена чітка межа між конфіденційною інформацією та іншою таємною інформацією.

Детальний аналіз Проекту дозволяє виділити ряд важливих моментів, зокрема відповідно до ст. ст. 5 та 17 інформацію про особу розподілено між двома класами: конфіденційною інформацією та таємною інформацією, тобто одні й ті ж дані, з одного боку, можуть залишатися конфіденційною інформацією про особу, а з іншого - можуть становити таємну інформацію [11]. Згідно із Проектом “інформація про особу, одержана без згоди її власника державними органами у зв’язку з виконанням покладених на них функцій відповідно до чинного законодавства, належать до самостійного виду таємної інформації, суб’єктами, відповідальними за яку є відповідні органи та їх посадові особи або становить предмет інших передбачених законом видів таємної інформації”. Зазначене положення проводить лінію розмежування по фактичній приналежності даних про особу. Тобто якщо зазначена інформація не виходить із володіння особи, в такому разі вона

розглядається як конфіденційна, в іншому випадку, коли вона потрапляє в користування державних органів – як окремий вид таємної інформації. Не конкретизовано, які саме види таємної інформації маються на увазі. Можна зробити припущення, що це стосується, перш за все, таємниці досудового слідства та дізнання, оскільки саме така інформація передбачає можливість її “одержання без згоди власника державними органами у зв’язку з виконанням покладених на них функцій відповідно до чинного законодавства” [10]. І хоча опосередкований стосунок до інформації про особу мають також таємниця усиновлення, таємниця страхування і лікарська таємниця, проте характер її виходу з-під одноосібного володіння власника має характер добровільності та поінформованості останнього. На перший погляд, може скластись враження, що має місце правова невизначеність видової належності даних про особу. Але віднесення інформації до двох видів є правильним, оскільки конфіденційний статус гарантує можливість окремої особи вільно розпоряджатися інформацією, яка належить їй на праві власності, з одночасним обов’язком державних органів, яким відомості про особу стали відомими у зв’язку з виконанням покладених на них завдань і які приймають для них статус таємних, не розголошувати їх, навіть якщо особа вільно поширює зазначені дані. Тому немає необхідності віднесення персональних даних конкретно до конфіденційної чи таємної інформації.

Не узгоджуються між собою ст. ст. 12 та 14 Проекту. Ст. 12 прописує вимогу до власника чи володільця інформації з обмеженим доступом про обов’язок її надання чи забезпечення доступу державним органам за їхнім письмовим запитом, а ст. 14 зазначає, що примусове вилучення такої інформації допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного станів з наступним відшкодуванням повної вартості останньої, в іншому ж випадку передбачається лише можливість її викупу за згодою власника.

Виходячи зі змісту ст. 42 в службову таємницю розробники Проекту вкладають теперішнє розуміння конфіденційної інформації, що є власністю держави. Але водночас остання згадується у ст. 20, чим, власне, і не виключається існування конфіденційної інформації, що є власністю держави. Не конкретизовано умови, за яких поєднуватимуться ці два види інформації з обмеженим доступом. Враховуючи той факт, що інформація з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці і яка є власністю держави, як правило, містить важливі дані стосовно управління, внутрішньої та зовнішньої політики держави, економіки та фінансів, а також інших важливих сфер держави, саме такі ознаки таємної інформації, як належність до неї передбачених відомостей з моменту їх створення, а не з моменту винесення відповідного рішення, що має місце в конфіденційній інформації, а також обов’язковий характер їх віднесення, найкраще відображають її цінність та необхідність захисту від витоку. Звідси вважається за доцільне повне заміщення поняття “конфіденційна інформація, що є власністю держави” поняттям “службова таємниця”.

В цілому, Проект, незважаючи на ряд суттєвих недоліків, є прогресивним кроком на шляху систематизації усієї сукупності видів інформації з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці, та вартим урахування при прийнятті регулюючого акта стосовно зазначених видів інформації.

Висновки.

Прозорість механізму обмеження доступу до інформації є однією з ознак відкритого суспільства. На рівні законодавства така прозорість досягається також і чітким визначенням поняття інформації з обмеженим доступом. Це проявляється через встановлення деталізованих критеріїв віднесення інформації до відомостей, що обмежуються в доступі, а також через функціонування системи переліків інформації з обмеженим доступом (зводу відомостей, що становлять державну таємницю, із відповідними розгорнутими

відомчими переліками і відомчими переліками конфіденційної інформації, що є власністю держави). Діючі критерії мають досить загальний характер та потребують оновлення. Зокрема, варто дослідити питання можливості запровадження грошового критерію при визначенні потенційної шкоди національній безпеці. Стосовно переліків інформації з обмеженим доступом, то для них є характерним розпливчастість формулювань, що призводить до двозначних трактувань їх змісту. Це, зокрема, стосується і найважливішого з них – Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, який зазнає критики правозахисних громадських організацій. Для подолання зазначених негативних явищ потрібно найбільш допустимо розкрити зміст рішень державних експертів з питань таємниць (все, що безпосередньо не є державною таємницею), особливо те, що стосується визначення можливої шкоди внаслідок розголошення тієї чи іншої інформації з обмеженим доступом. Також не завжди такі зводи адекватно відповідають ситуації, що склалася в державі на певний час, і трапляються випадки невиправданого внесення відомостей, які вже давно доступні широкому колу осіб або обмеження доступу до яких є невиправданим чи взагалі незаконним. Це порушує права громадян на інформацію. Отже, підтримання зводів відомостей з обмеженим доступом в постійному актуальному стані дуже важливе завдання. Це стосується, передусім, СБ України – органу державної влади, який безпосередньо відповідає згідно із ст. 12 Закону України “Про державну таємницю” та п. 7 ст. 24 Закону України “Про Службу безпеки України” за ведення найважливішого із таких зводів – Зводу відомостей, що становлять державну таємницю [7, 12].

Формулювання переліків інформації з обмеженим доступом повинно бути позбавленим вузькогалузевої термінології і загалом доступним для розуміння широким загалом громадян.

Важливим є також структурування усього масиву інформації з обмеженим доступом, побудова чіткої системи класифікації. Для досягнення цієї мети варто прийняти базовий закон, який регулював би питання функціонування інформації з обмеженим доступом, що є власністю держави (державна таємниця, конфіденційна інформація, що є власністю держави), а також інформації, власником якої є фізичні чи юридичні особи приватного права (персональні ідентифікуючі дані, комерційна таємниця, банківська таємниця тощо). Критерій належності інформації за суб’єктами варто взяти за основу розмежування інформації з обмеженим доступом. Основними напрацюваннями у цій сфері є проекти законів “Про інформацію з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці” та “Про державні секрети”. Вони повинні бути враховані при виробленні єдиного акта регулювання зокрема, із проекту Закону “Про державні секрети” варто взяти підхід до розуміння службової таємниці, а із іншого проекту – модель систематизації усього масиву інформації з обмеженим доступом.

Використана література

1. Звід відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Голови СБ України від 13.08.05 р. № 440 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 34.
2. Захаров Є., Рапп І. Які відомості становлять державну таємницю в Україні. – Режим доступу : [//www.khpg.org/index.php?id=1141143392&version=print](http://www.khpg.org/index.php?id=1141143392&version=print)
3. Мартин К., Жеплински А. Принципы контроля и ответственности / Службы безопасности в условиях конституционной демократии и общественные интересы. – (Ежеквартальный бюллетень). – Режим доступу : [//www.khpg.org/index.php?id=1084719840](http://www.khpg.org/index.php?id=1084719840)
4. Методичні рекомендації державним експертам з питань таємниць щодо визначення підстав для віднесення відомостей до державної таємниці та ступеня їх секретності : Наказ Державного комітету України з питань державних секретів та технічного захисту інформації від 09.02.98 р. № 23.

5. О государственных секретах : Закон Республики Казахстан от 15.03.99 г. № 3491.
6. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48.
7. Про державну таємницю : Закон України від 21.09.99 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 49.
8. Про державні секрети : проект Закону України. – Режим доступу : [//www.ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=83571](http://www.ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=83571).
9. Ботвінкін О.В. Інформація з обмеженим доступом, що не є державною таємницею, в законодавстві України : аналітичний огляд / О.В. Ботвінкін, В.П. Ворожко. – К.: Видавництво НА СБ України, 2006. – 96 с.
10. Проект Закону України “Про інформацію з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці” : матеріали круглого столу третьої науково-технічної конференції [“Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні”], Київ, 9 жовтня 2001 р. – К. : НТУУ “КПІ”, 2001. – С. 4-25.
11. Архипов О.Є., Касперський І.П. Проблеми класифікації інформації з обмеженим доступом у законодавстві України // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – 2006. – № 1(12). – С. 6-10.
12. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27.

Експертний висновок на статтю надано к.ю.н., с.н.с. І. Касперським.

~~~~~ * * * ~~~~~